

*Яковлева В. А., кандидат педагогічних наук,
старший викладач кафедри методики та
управління навчальними закладами
НУБіП України (м. Київ)*

ВИКОРИСТАННЯ ІННОВАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ У ПРОЦЕСІ ВИВЧЕННЯ СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНОЇ ГЕОГРАФІЇ СВІТУ

У статті розглянуто інноваційні технології вивчення соціально-економічної географії світу та визначено їх вплив на формування пізнавальної самостійності учнів.

Ключові слова: Гра, дискусія, метод проектів, інформаційні проекти, дослідницько – творчі, прикладні.

В статье рассмотрены инновационные технологии изучения социально-экономической географии мира и определено их влияние на формирование познавательной самостоятельности учащихся.

Ключевые слова: Игра, дискусия, метод проектов, информационные проекты, опытно - творческие, прикладные.

The article deals with innovative technologies studying the socio-economic geography of the world and determined their impact on the cognitive autonomy of students.

Keywords: game, discussion, project method, information projects, research –creative applications.

Постановка проблеми. Науково-методичні основи вивчення соціально-економічної географії світу ґрунтуються на концепції шкільної географічної освіти ХХІ століття. Основною рисою курсу географії у старших класах є її життєпридатність; основною метою – ознайомлення учнів з реальним життям у навколишньому світовому середовищі – соціально-економічному, суспільно-політичному, геоекологічному. Географія дає змогу школяреві сформулювати уявлення про людину, її місце і роль у біосфері, можливі наслідки нерациональної господарської діяльності тощо. Як навчальний предмет соціально-економічна географія світу має широкі можливості для розвитку соціальної компетентності старшокласників, а саме: інтеграції професійно і соціально значущих знань і надання їм практично орієнтованого характеру; сформованості навичок спілкування з іншими людьми і внаслідок цього вміння самостійно опрацювати їх, використовувати для вирішення самостійних завдань.

Аналіз останніх здобувати знання, творчо досліджень. Проблему введення у процес вивчення соціально-економічної географії світу інноваційних технологій розглядають, насамперед, Л. Круглик, Л. Паламарчук, Г. Ісаєва, В. Корнеєв, О. Тпузов, Т. Назаренко, М. Чанова. [1, 2, 3, 4, 5, 6,7]. Інноваційна технологія, на думку науковців, уможливує побудувати продуктивний процес формування пізнавальної самостійності старшокласників.

Метою статті. Вплив інноваційних технологій на формування пізнавальної

самостійності у процесі вивчення соціально-економічної географії.

Виклад основного матеріалу. Гра – явище багатогранне, її можна розглядати як особливу форму існування усіх без винятку сторін життєдіяльності дитини, колективу. Гра є ефективним засобом формування особистості дитини, її морально-вольових якостей. У грі реалізується потреба впливу на світ. Вона сприяє розвитку пам'яті, уявлення, позитивних емоцій та вольових якостей особистості, а також вчить дитину управляти своїми емоціями, організовувати свою діяльність. Необхідно звернути увагу на те, що у випадку навчально-пізнавальної гри з соціально-економічної географії, в основу якої покладено навчально-пізнавальне завдання, наче накладається на суб'єктивний досвід учнів. Відбувається інтеграція попереднього досвіду засвоєння знань на засадах пізнавальної самостійності, тому легко засвоюється і стає звичним нове і складне знання. Сучасна методика викладання окремих навчальних дисциплін цілком обґрунтовано звертається до методичного і дидактичного потенціалу навчальних ігор як можливості ефективної організації взаємодії педагога і учнів з елементами змагання та співробітництва. Ставлення учителів географії до ігрових технологій неоднозначне: деякі наполягають на результативності їх, інші – віддають перевагу традиційним методам навчання. Серед переваг ігрових технологій педагоги відзначають, насамперед, зростання пізнавального інтересу і пізнавальної активності, ефективніше засвоєння навчального матеріалу, об'єднання

учнівського колективу, розвиток мислення; до недоліків ігор – складність в організації, тривалість за часом, складність в оцінюванні учнів.

Ігри справляють сильний емоційний вплив на старшокласників, сприяють формуванню значущих умінь і навичок, насамперед, комунікативних, а також уміння працювати в групі, брати відповідальність за прийняті рішення тощо.

Головними *компонентами* навчальної гри, як свідчить аналіз наукових джерел [5], є ігровий задум, правила гри, ігрові дії, пізнавальний зміст гри, необхідне обладнання гри, результат гри. Ігровий задум окреслюється її назвою і головним завданням гри, яке виступає у ролі навчально-пізнавального завдання. Правила гри розробляються з урахуванням загальної мети (у даному випадку – пізнавальної мети проекту з соціально-економічної географії світу) та індивідуальних особливостей старшокласників. Це забезпечує вияв пізнавальної активності, творчості, самостійності учнів і реалізується в ігрових діях. Результатом навчальної гри у даному випадку є виконане навчально-пізнавальне завдання – завершений проект і його презентація для усього класу.

Вплив ігрових методик на формування пізнавальної самостійності у процесі вивчення соціально-економічної географії полягає у тому, що:

старшокласників залучають до уявної життєвої (економічної чи соціальної) ситуації;

вони актуалізують свій суб'єктивний досвід;

учні мають змогу знайти практичне застосування для засвоєних у ході вивчення соціально-економічної географії знань;

у процесі навчально-пізнавальної гри розвивається пізнавальна активність.

Дискусія як форма і метод розвитку пізнавальної самостійності учнів у процесі вивчення соціально-економічної географії світу, на нашу думку, виконує роль каталізатора власних думок і суджень старшокласника під час вивчення певного навчального предмета.

О. Герман вважає навчальну дискусію на уроках географії, побудовану на засадах компетентнісного підходу, «однією з найефективніших форм, що допомагає підростаючому поколінню в пошуку нових знань та орієнтирів для наступного самостійного дорослого життя». Науковець вбачає у дискусії форму реалізації суб'єкт-

суб'єктних відносин, оскільки для успішного її проведення з метою розвитку пізнавальної самостійності школярів певні функції має реалізувати і вчитель (вибір теми відповідно до дидактичних завдань, підготовка джерел інформації та інструктивного матеріалу, прогнозування вирішення проблеми, консультування учнів, здійснення мотивації, корекція, моніторинг), і учні (оволодіння прийомами роботи з додатковими джерелами інформації; обмін знаннями, що здобуті самостійно; розвиток комунікативних навичок; усвідомлення емоційно-вольових характеристик; розвиток уміння відстоювати власну точку зору; набуття толерантності до думки інших учасників дискусії; рефлексія) [50, с. 12]. Доцільно запропонувати для уроків соціально-економічної географії світу такі, наприклад, теми дискусій: «Інформатизація й глобалізація – благо для сучасного світу», «Європа – арена глобальних політичних, соціальних та екологічних конфліктів», «Антропосфера – інструмент самознищення» та ін.

Проектні методи. Метод проектів знайшов широке застосування у вітчизняній педагогічній науці, починаючи з початку ХХ століття. Тому можемо погодитися з В. Корнеєвим стосовно того, що вважати його повністю інноваційним і новим не можна, однак характеристики його реалізації завжди вимагають інноваційних підходів [2, с. 21]. Суттєва відмінність застосування методу проектів у нинішніх умовах полягає у тому, що він реалізується у принципово іншому інформаційному середовищі, оснащеному комп'ютерною технікою.

Формування пізнавальної самостійності учнів є одним з головних завдань методу проектів. Він покликаний розвивати у старшокласників уміння самостійно здобувати знання і поєднувати їх у єдину систему [6]. Не випадково В. Корнеєв вважає, що в межах використання методу проектів «вчитель спрямовує діяльність учнів на самостійне перенесення знань для опрацювання нової інформації, здатність передбачати можливі наслідки рішень, що приймаються, встановлення причинно-наслідкових зв'язків» [6, с. 21].

У психолого-педагогічній науці проект – це деякий конкретний напрям роботи дітей для створення реального практичного чи теоретичного продукту (Т. Башинська, Т. Довгань, Г. Ісаєва) [1].

Метод проектів реалізується у навчально-пізнавальних ситуаціях, коли необхідним є розв'язування проблеми із

залученням різноманітних методів, засобів навчання з різних галузей знань. Завданням і результатом методу проєктів є розвиток пізнавальної активності й самостійності учнів.

Перевага проєктної методики в процесі формування пізнавальної самостійності старшокласників полягає ще й у тому, що проєкт створюється у мікрогрупах. Завдяки ж груповій навчально-пізнавальній діяльності успішно реалізуються розвиваючі цілі навчання. Діяльність у групі справляє найефективніший вплив на мислення школярів, тим самим – і на їхню пізнавальну самостійність. Прискорюються асоціативні процеси, розширюються пізнавальні інтереси учасників групового проєкту, узагальнюються і систематизуються уявлення, стимулюється аналітико-синтетична навчально-пізнавальна діяльність.

У науково-педагогічній літературі виділено такі головні типи проєктів:

1) за домінуючою діяльністю: інформаційні, дослідницько-творчі, прикладні;

2) за часом розроблення та виконання їх: короткотермінові (планування, реалізація і рефлексія проєкту здійснюються в межах одного уроку), й тривалі (від кількох уроків до кількох місяців);

3) за кількістю учасників проєкту – індивідуальні, групові й колективні;

4) за ступенем пізнавальної самостійності учнів – під повним управлінням учителя; на правах партнерства з учителем; повністю самостійні.

Проєкт, який ми пропонуємо покласти в основу трикомпонентної технології вивчення соціально-економічної географії світу, є, таким чином, груповим тривалим проєктом, що здійснюється на правах партнерства і суб'єкт-суб'єктних відносин з учителем. Крім того, проєкт може поєднувати інформаційні й творчі характеристики, або ж дослідницькі й практико-орієнтовані. Розглянемо детальніше названі нами, основні типи проєктів.

Інформаційний проєкт – це вид проєктного продукту, спрямованого на збирання нової пізнавальної інформації з наступним її аналізом, узагальненням і можливою мультимедійною презентацією. Для планування цього проєкту необхідно визначити: об'єкт збирання інформації (наприклад, соціально-економічне становище країн Африки);

можливі джерела одержання навчальної інформації (підручники, посібники, відеоматеріали, Інтернет тощо); форми представлення результату (комп'ютерна презентація, як це передбачено трикомпонентною технологією).

У контексті проблеми даного дослідження завданням інформаційного проєкту є формування умінь самостійно знаходити, опрацьовувати і подавати навчальну інформацію у заданому вигляді. Інформаційний проєкт може стати творчим, дослідницьким чи практико-орієнтованим.

Дослідницький проєкт вимагає визначення об'єкта і предмета дослідження, обґрунтування теми, висунення гіпотези, визначення джерел одержування необхідної інформації тощо. Так, наприклад, дослідницький проєкт на тему «Соціально-економічний розвиток країн Африки» передбачає такий науковий апарат, який мають самостійно або з допомогою учителя сформулювати учасники проєктної групи:

Об'єкт аналізу – країни Африки.

Предмет дослідження – головні характеристики соціального та економічного стану розвитку країн Африки.

Гіпотеза дослідження – економічний та соціальний розвиток країн Африки знаходиться в прямій залежності від економічного й соціального розвитку колишніх країн-колонізаторів цих нині незалежних держав.

Необхідні джерела навчальної інформації – підручники, методичні посібники, мережа Інтернет, засоби масової інформації.

Дослідницький проєкт може бути конкурсним, поданим до участі на регіональному чи загальноукраїнському рівнях.

Практико-орієнтований проєкт має на меті одержання реальних результатів роботи (наприклад, оформлення кабінету економічної географії). У ході виконання цей проєкт може стати дослідницьким чи перетворитися на творчий.

Прикладами практико-орієнтованих проєктів можуть бути такі:

проєкт вивчення наслідків господарської діяльності людини в економічному і соціальному просторі у різних регіонах світу;

проєкт по створенню національних парків у різних куточках світу;

проєкт створення науково-дослідницької станції в умовах екстремальної природної ситуації (біля кратера вулкана, в полярних умовах тощо).

Питання педагогіки

Науковці вважають, що в старших класах пізнавальні проекти мають бути практико-орієнтованими, а головними вимогами до розроблення й презентації їх мають бути такі:

орієнтація на чинну програму і навчальний план з соціально-економічної географії світу;

зміст проекту має бути логічним, доступним, з формулюванням практичних цілей і задач для старшокласників;

у груповому проекті має бути узгоджена практико-орієнтована роль кожного з учасників;

використання у проекті відповідної наукової термінології, яка має практичне спрямування;

вияв знань, практичних умінь і навичок учасників проекту на достатньо високому рівні;

високий ступінь самостійності виконання практико-орієнтованого проекту.

На значущості методу проектів для розвитку пізнавальної самостійності на уроках географії наголошує і М. Чанова, зазначаючи, що проектування уможливає посилити дослідницькі здібності учнів, мотивацію до здобування нових знань самостійно, актуалізувати групові форми роботи на уроках географії [7].

Для визначення тематики проектної діяльності вчителів соціально-економічної географії світу необхідно провести таку підготовчу методичну діяльність:

проаналізувати зміст навчального матеріалу з соціально-економічної географії та визначити базовий перелік знань і вмінь старшокласників, які мають бути сформовані під час вивчення курсу;

визначитися з вибором структурних компонентів проекту та алгоритмом виконання їх десятикласниками;

визначити комплекс необхідного обладнання, навчально-методичних і програмних матеріалів;

окреслити види і типи оцінювання проектної діяльності школярів.

Для реалізації зазначеного алгоритму мають бути виконані й такі *методичні* вимоги:

знання внутрішньої структури класу, вікових та індивідуальних характеристик учнів 10 класу;

високий рівень знання змісту та методики викладання соціально-економічної географії світу;

знання специфіки групової навчально-пізнавальної діяльності;

вміння забезпечувати групову проектну діяльність необхідними методичними матеріалами.

Висновок. Встановлено, що науковці вирізняють різнорівневу структуру формування пізнавальної самостійності учнів у процесі вивчення ними різних навчальних дисциплін. У ході дослідження визначено типові форми самостійної роботи, що сприяють розвитку пізнавальної самостійності: робота з книгами, з географічними картами, з таблицями (в тому числі електронними), розв'язування задач з соціально-економічної географії, твори, доповіді, самостійна робота на основі спостережень тощо. Внаслідок цього аналізу запропоновано трикомпонентну технологію вивчення соціально-економічної географії світу в складі ігрових методик, проектних методик та використання сучасних інформаційно-комп'ютерних технологій.

Література

1. Ісаєва Г. М. Метод проектів – ефективна технологія навчання учнів сучасної школи / Г. М. Ісаєва // Метод проектів: традиції, перспективи, життєві результати : проектно-зорієнтований збірник. — К. : Вид-во «Департамент», 2003. — С. 12 - 21.
2. Корнєєв В. Інноваційні підходи до навчання географії / Віктор Корнєєв // Географія та основи економіки в школі. — 2009. — № 7–8. — С. 21 - 25.
3. Круглик Л. І. Вивчення проблем соціальної географії в школі : навч.-метод. посібник / Л. І. Круглик, Л. Б. Паламарчук. — Кам'янець-Подільський : Абетка-НОВА, 2001. — 140 с.
4. Назаренко Т. Інформаційно-комунікаційні технології і географія / Т. Назаренко // Красзнавство. Географія. Туризм : газ. для вчителів геогр. — 2008. — (№ 3). Січ. — С. 11.
5. Паламарчук Л. Б. Географія : підручник для 10 кл. загальноосвіт. навч.закл. : профільний рівень /Л. Б. Паламарчук, Т. Г. Гільберг, В. В. Безуглий. / – К. : Генеза, 2010. — 304 с.
6. Топузов О. Метод проектів у системі проблемного навчання з географії / О. Топузов // Географія та основи економіки в школі. — 2007. — № 1. — С. 38 - 41.
7. Чанова М. В. Возможности технологии метода проектов в решении актуальных проблем школьного географического образования / М. В. Чанова // География в школе. — 2009. — № 7. — С. 40 - 45.